

VIĐENJE ISTINE U SRBIJI

VIĐENJE ISTINE U SRBIJI

SVETLANA LOGAR i
SRĐAN BOGOSAVLJEVIĆ

I. METODOLOŠKE NAPOMENE

CILJNA POPULACIJA: ukupno punoletno stanovništvo Srbije, srpske nacionalnosti.

UZORAČKI OKVIR: popis 1991, vitalna statistika i podaci o migracijama, i SMMRI ocene broja stanovnika za 2000.

TIP UZORKA: stratifikovani troetafni slučajni uzorak.

STRATUMI: Beograd, Vojvodina, Centralna Srbija/urbano-ruralno.

STRATIFIKACIJA: alokacija proporcionalna veličini stratumu prema podacima za 2000. godinu.

UZORAČKE ETAPE: I etapa: mesne zajednice – popisni krugovi (PPS uzorak – 18+);

2 etapa: domaćinstva – slučajnim korakom (simulacijom SRSWOR uzoračke šeme);

3 etapa: član kome dolazi prvi sledeći rođendan (simulacijom SRSWOR uzoračke šeme).

VELIČINA UZORKA: planirano – 2200; realizovano – 2171 kompletiranih upitnika.

UZORAČKA MARGINA: $\pm 2,2\%$.

STOPA ODGOVARANJA: 86%.

KONTROLA: 12% na terenu, 100% logička i kontrola kontingenata.

TEHNIKA ANKETIRANJA: direktno u stanu – *face to face*.

VREME: anketiranje – druga polovina aprila 2001; prvo predavljanje rezultata – početak maja 2001.

2. OSNOVNI NALAZI

Rezultati ovog istraživanja mogu se analizirati i tumačiti sa više raznih stanovišta. Ovde su prikazani samo glavni nalazi, koji se ukratko mogu sažeti u nekoliko najopštijih zaključaka.

Odgovornost i krivica

Uopšteno gledano, većina ljudi misli da su odgovornost i krivica za raspad Jugoslavije i ratove koji su potom usledili mnogo više na drugima nego na nama, i kada je reč o srpskom narodu i kada se govori o liderima koji su ga vodili.

Sa stanovišta našeg odnosa prema svetu, i za raspad Jugoslavije i za ratove koji su usledili, najveći krivac je međunarodna zajednica. Strane sile više su krive od naroda iz bivše SFRJ, a pre svih SAD i NATO.

Sa stanovišta odnosa u bivšoj SFRJ, više su krivi drugi narodi – njihovi nacionalizmi i separatizmi – od srpskog naroda i njegovog nacionalizma.

Konačno, sa stanovišta odnosa u Srbiji, daleko je više kriv Milošević nego narod koji ga je birao.

Iako gotovo polovina građana (42%) prihvata da je načelno govoreći narod odgovoran ako podržava političare koji se opredeljuju za rat, a trećina nema nikakvo određeno mišljenje o tome, kada se govori o Srbiji gotovo polovina građana smatra de je za ratove kriv Milošević, a manje od petine građana misli da je kriv narod koji ga je birao.

Krivci i heroji

Ako je neko uopšte kriv u Srbiji, onda je to Milošević. Milošević je kao predsednik Srbije više uticao na događaje nego Mesić kao predsednik predsedništva. Njegov uticaj bio je veći od uticaja Slovenačke deklaracije o nezavisnosti, dolaska Tuđmana na vlast, naoružavanja Hrvatske, pa i opasnosti u kojoj su se našli Srbi u novoj Hrvatskoj. Ali, čak je i najveći srpski krivac manje odgovoran od SAD i NATO, kako za krvavi raspad Jugoslavije tako i za vojnu intervenciju protiv Srbije.

Ispitanici su pominjali jedino Miloševića kada je trebalo da spontano navedu imena najvećih krivaca za ratove. Kada se pominju pojedinačni krivci, predstavnici stranih sila – Klinton i Madlen Olbrajt, na primer – odlaze u drugi plan. Najveći krivci su Tuđman, Milošević i Izetbegović (upravo tim redom).

Krivci se nabrajaju lako: 78% građana spontano navodi, bez većih problema, tri najveća krivca za ratove, a samo 4,3% nije u stanju (ili neće) da navede nijednog. Možda je to otuda što se svi krivci, izuzev Miloševića, traže i nalaze na drugoj strani.

Sa krivcima dakle ide lako, oni su uglavnom njihovi. Problemi iskrsavaju kada treba nabrojati branitelje srpskih interesa. Tada govorimo o našima. Za pola manje ispitanika (samo 40%) u stanju je da navede tri branitelja srpskih interesa, a 26% njih nije bilo u stanju da navede ijednog.

Koliko god da se lako odričemo Miloševića – koga smo, ne tako davno, pozdravljali kao spasitelja srpskog naroda – konačno ga svrstavši među glavne krivce ratnih stradanja, veliki deo građana nije se odrekao drugih zastupnika ratne ideologije. Naprotiv, njih i dalje veliki broj građana vidi kao branitelje srpstva.

Preko 40% onih koji su uspjeli da navedu bar jedno ime vredno pomena kada je reč o odbrani srpskih interesa (a to je skoro trećina ukupne populacije), kao branitelje vidi Ratka Mladića, Karadžića (21%), Željka Ražnatovića (17%), pa čak i Miloševića (13%).

Izbor Mladića i Karadžića pokazuje se kao nezavisan od godina i obrazovanja ispitanika. Arkanu, međutim, navode mlađi ispitanici. Približno svaka četvrta ili bar peta mlada osoba između 18 i 29 godina koju možete da sretete negde u Srbiji ovih dana vidi u Arkanu branitelja srpstva. Milošević je bio i ostao heroj starijeg i manje obrazovanog dela populacije.

Milošević je uglavnom ostao heroj glasača SPS-a. Broj onih koji ga vide kao branitelja, a koji se kao glasači opredeljuju za neku drugu partiju, zanemarljivo je mali. Ali je zato 61% onih koji su Mladića naveli kao branitelja srpskih interesa izjavilo da bi glasalo za DOS, što iznosi, prema ovom istraživanju, 26% DOS-ovih glasača.

Poneko se, istini za volju, setio i Zorana Đinđića (1,2%), Vesne Pešić (sedam osoba), a osobe poput Verana Matića, Slavka Ćuruvije, Ivana Đurića i Miladina Životića pomenuti su po jednom. Ovo tek da pokažemo da naše pitanje ni-

je sugerisalo da branitelji treba ujedno da budu i ratne vođe.

Krizna vremena obično su i vremena heroja. Sa nama je očigledno bilo drukčije. Naša tragična vremena bila su, pre svega, vremena krivaca. I utoliko su tragičnija.

Šta znamo, u šta verujemo

Ljudi mnogo lakše, i bez podsećanja, nabrajaju zločine počinjene nad Srbima nego događaje koji se bar pominju kao zločini koje su (u poslednjoj deceniji) nad drugima počinili Srbi. Više od polovine populacije nije bilo u stanju (ili nije htelo) da navede ni jedan takav događaj.

Kada se navede spisak događaja, većina građana kaže da je za takve događaje čula. Ali nesrazmerno veći broj veruje u ono što je čuo kada su u pitanju zločini nad Srbima, nego oni koje su počinili Srbi.

Na prvi pogled, kada govorimo o spremnosti na suočenje sa istinom, može zvučati utešno da gotovo polovina populacije veruje da je u Srebrenici ubijen velik broj Muslimana/Bošnjaka. Pokazuje se, međutim, da 61% onih koji veruju u događaje u Srebrenici istovremeno smatra da su Mladić (25%), Karadžić (17%), Arkan (14%) i Milošević (6%) branitelji srpstva. Sa stanovišta građana, ovako stoje stvari: oko 52% populacije ne veruje da je u Srebrenici ubijen velik broj civila Muslimana / Bošnjaka; od 48% onih koji veruju oko 30% u Mladiću, Karadžiću, Arkanu i Miloševiću vidi branitelje, a ne zločince (pa ostaje otvoreno pitanje šta je to u šta oni zaista veruju, jer zločin čine zločinci, a ne heroji-bran-

itelji). Ostaje 18% onih za koje ne znamo baš tačno šta misle, ali bar znamo da veruju da se u Srebrenici dogodio zločin i da u prethodno pomenutim liderima ne vide heroje.

Čak i ako priznajemo da je i na drugoj strani bilo mnogo žrtava, mnogo je više odgovora "ne znam" kada su u pitanju procene broja postradalih na drugoj strani, u odnosu na broj odgovora kada se pita o postradalima na našoj strani; štaviše, broj stradalih na srpskoj strani dosledno se preuveličava, a broj stradalih na drugim stranama dosledno se umanjuje.

Da li želimo da saznamo istinu

Najveći deo građana smatra da istinu treba saopštiti, pa makar ona bila i nepovoljna po nas. Ali na pitanje o događajima o kojima bi lično želeli da saznaju više, ljudi pokazuju veće interesovanje za političku pozadinu događaja (za pregovore koje je vodio Milošević /63%/, događaje koji su prethodili raspadu i ratovima /51%/) nego za ratove u Hrvatskoj (43%) i BiH (42%), a najmanje ih zanima ono što se dogodilo Albancima (26,1%).

Ljudi misle da o ratovima znaju više, a da najviše znaju o životu Albanaca. A opet, ne misle da im je u dovoljnoj meri saopštena istina, pa zapravo

ne mogu biti sigurni u održivost argumenta o obaveštenosti (bar onaj veći deo populacije) kada kažu da o tome ne žele da saznaju više. Na direktno pitanje o tome koliko nam je istine bilo saopšteno, oko 60% građana odgovorilo je da nam je rečeno tek oko 30%, a preko 80% da nam je rečeno najviše 50% istine. Štaviše, samo 20% građana odgovorilo je da u okviru (tako oskudnih) mogućnosti informisanja sebe smatra dobro obaveštenim.

Što svest o neobaveštenosti najvećem broju građana nimalo nije smetala da formira i izrazi mišljenje o odgovornosti i krivici, o važnosti pojedinih događaja i ljudi, sasvim je u skladu sa opažanjem da uverenja mnogo više utiču na prihvatanje činjenica nego što činjenice utiču na promenu uverenja.

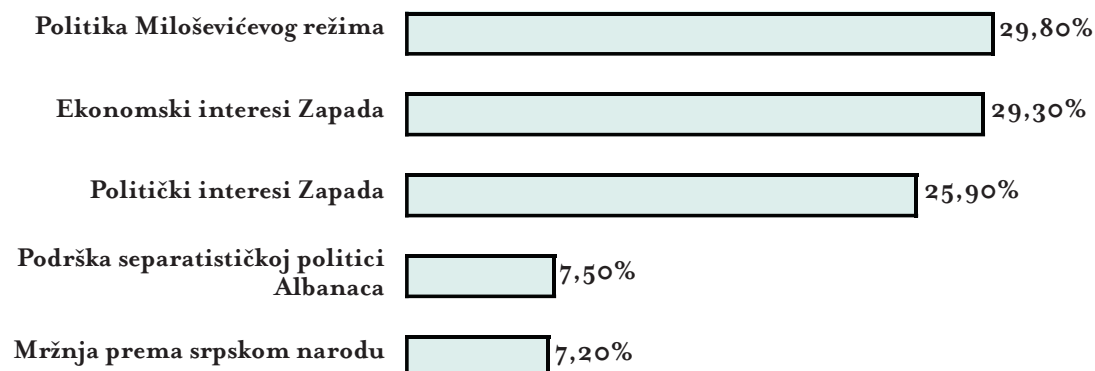
Kome verujemo i ko istinu treba da saopšti

Najveći deo populacije najviše je verovao svedocima (rođacima i očevicima), a oni su najčešće žrtve na srpskoj strani. Ispitanici najviše veruju, kada je o medijima reč, ANEM-u i B92, ali se najveći deo populacije informisao preko državnih medija. Iako je procenat poverenja u državne medije znatno manji, stavovi populacije daleko su bliži porukama koje su stizale upravo preko državnih medija.

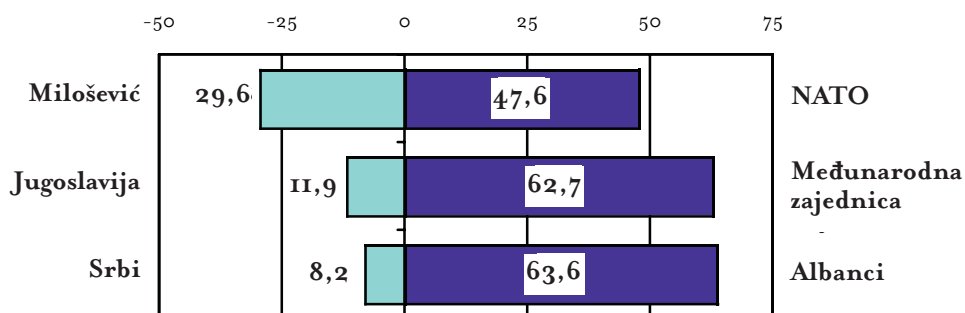
10

3. KVANTITATIVNI REZULTATI I GRAFIKONI (IZBOR)

Najčešće se kao najznačajniji razlog za NATO intervenciju u Jugoslaviji navodi politika Miloševićevog režima; međutim, većina ipak vidi interese Zapada kao značajniji razlog – ako se uzmu zajedno politički i ekonomski interesi Zapada.

II Zato na forsirano opredeljivanje između dve ponuđene opcije na pitanje ko je više odgovoran za NATO intervenciju, NATO jeste više kriv od Miloševića, Međunarodna zajednica od Jugoslavije, a naročito su Albanci više krivi od Srba.

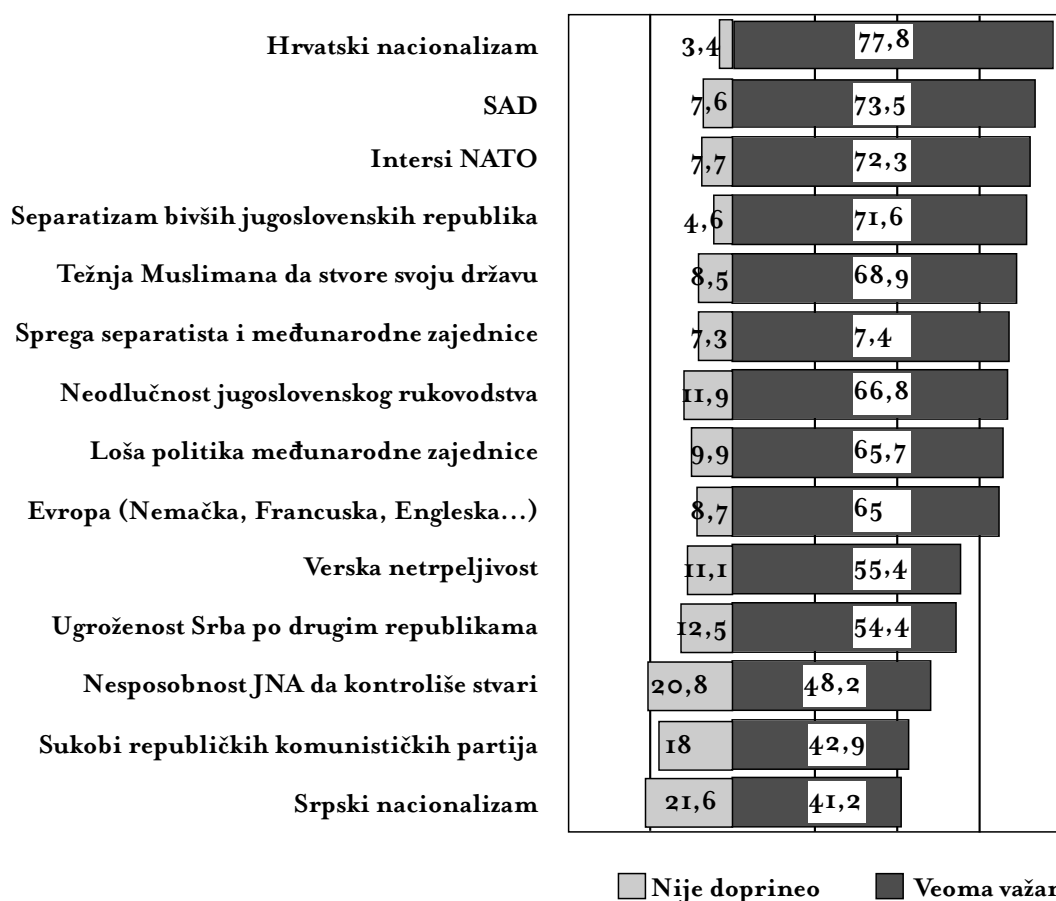

- 30,6% mladih od 18 do 29 godina smatra da je krivica ravnomerno raspodeljena između Miloševića i NATO, 38,8% više krivi Miloševića, 31,3% više krivi NATO
- 8,3% starijih od 60 godina smatra da je krivica između Miloševića i NATO ravnomerno raspodeljena, 12,6% više krivi Miloševića, 63,9% više krivi NATO
- 33,3% mladih od 18 do 29 godina smatra da je krivica ravnomerno raspodeljena između Jugoslavije i međunarodne zajednice, 16,2% više krivi Jugoslaviju, 50,6% više krivi međunarodnu zajednicu

- 10,4% starijih od 60 godina smatra da je krivica ravnomerno raspodeljena između Jugoslavije i međunarodne zajednice, 5,2% više krivi Jugoslaviju, 83,7% više krivi međunarodnu zajednicu.
- 36,3% mladih od 18 do 29 godina smatra da je krivica ravnomerno raspodeljena između Srba i Albanaca, 8,7% više krivi Srbe, 64,9% više krivi Albance.
- 14,3% starijih od 60 godina smatra da je krivica ravnomerno raspodeljena između Srba i Albanaca, 2,4% više krivi Srbe, 83,3% više krivi Albance

Koliko su važni sledeći faktori za raspad bivše Jugoslavije?

U vezi sa raspadom bivše Jugoslavije samo je hrvatski nacionalizam ocenjen kao nešto važniji faktor (77,8%) od interesa SAD (73,5%) i NATO (72,3%).

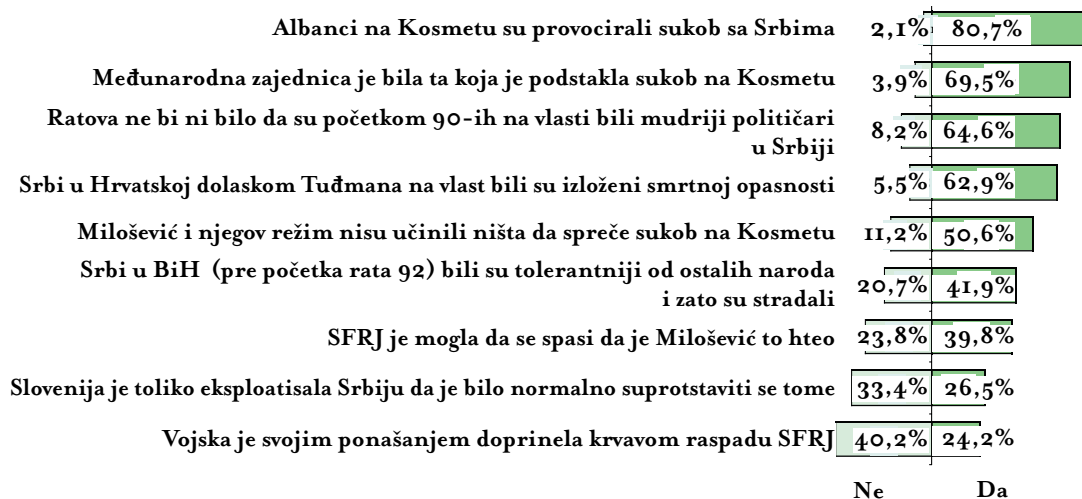
To što SAD postaje jedina super sila ocenjuje se kao događaj koji je nešto važniji za raspad Jugoslavije (25,9%) od dolaska Miloševića na vlast (23%), kada je trebalo da se ispitanici opredele samo za jedan događaj koji je označio početak raspada bivše Jugoslavije.

Mlađi deo populacije u nešto manjem procentu pridaje velik značaj hrvatskom nacionalizmu (73,1%) od najstarijeg dela populacije (87%), a u većem procentu srpskom nacionalizmu (43,5%) od najstarijeg dela populacije (31,2%).

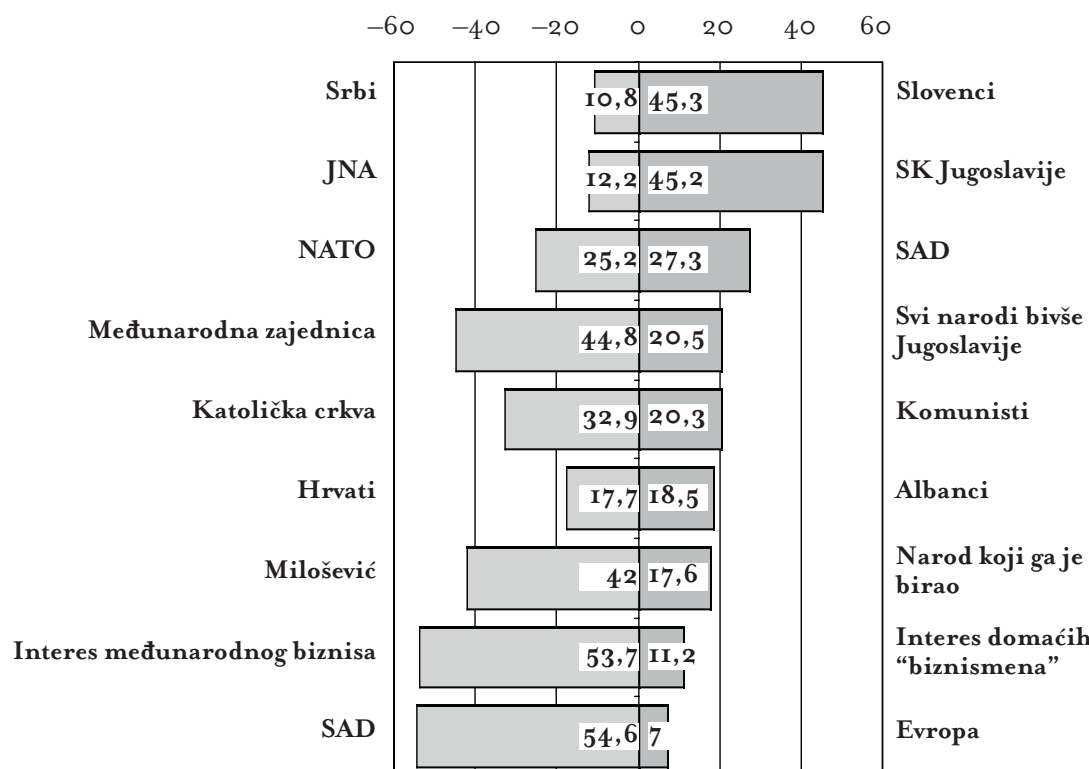
13

Da li se slažete sa sledećim tvrdnjama? – bilo je pitanje koje je u grafičkom prikazu dato bez onih koji imaju neutralan stav.

Da Miloševićev režim nije učinio ništa da se spreči sukob na Kosovu misli 50,6% građana, 80,7% građana slaže se sa tvrdnjom da su Albanci isprovocirali sukob na Kosovu, a 69,5% da je sukob podstakla međunarodna zajednica.

Na kome je veća odgovornost – krivica – za nesreće?

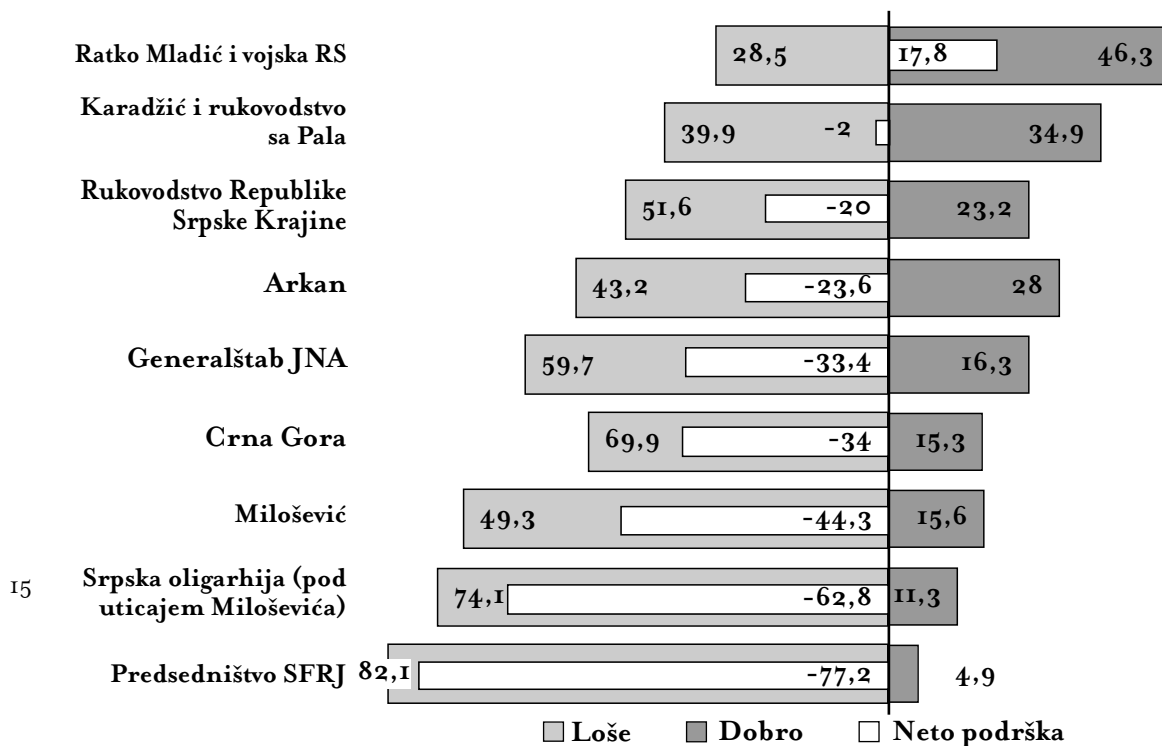
14

Kada se ponude alternative onda je veća odgovornost za nesreće na drugima nego na nama: veća je odgovornost na međunarodnoj zajednici nego na svim narodima SFRJ; veća je odgovornost na Miloševiću nego na narodu koji ga je birao; veću odgovornost snose zastupnici međunarodnih interesa nego domaćeg biznisa; veća je odgovornost SAD nego Evrope.

Međutim, između SAD i NATO većina građana ne može da se opredeli.

Mladi i obrazovaniji ređe su neopredeljeni u pogledu odgovornosti i skloniji da ravnomernije podeli krivicu između drugih i nas samih.

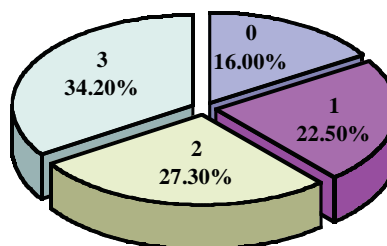
Ocena ponašanja relevantnih faktora na srpskoj strani a u vezi sa ratovima

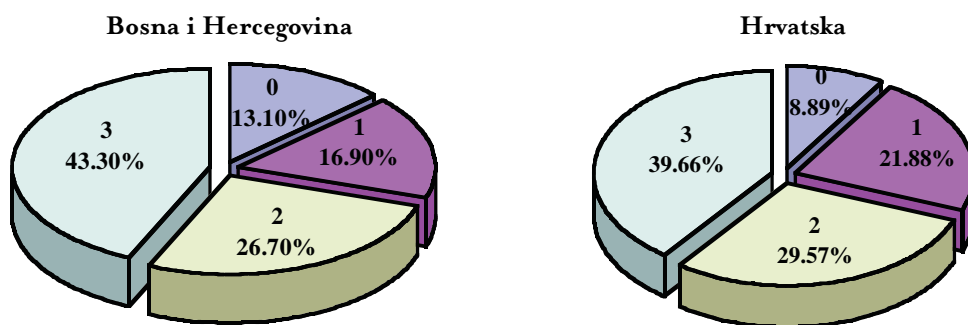

Više pozitivnih od negativnih mišljenja izrečeno je samo za Mladića i VRS, i tako se izjašnjavaju ne samo oni koji podržavaju SPS, SRS i SSJ već i deo pristalica DOS. Relativno dobro se ocenjuje i uloga Kardžića iako ima ukupnu negativnu podršku. Svi ostali relevantni faktori *rata* imaju veoma velik broj negativnih ocena i značajno negativnu ukupnu podršku.

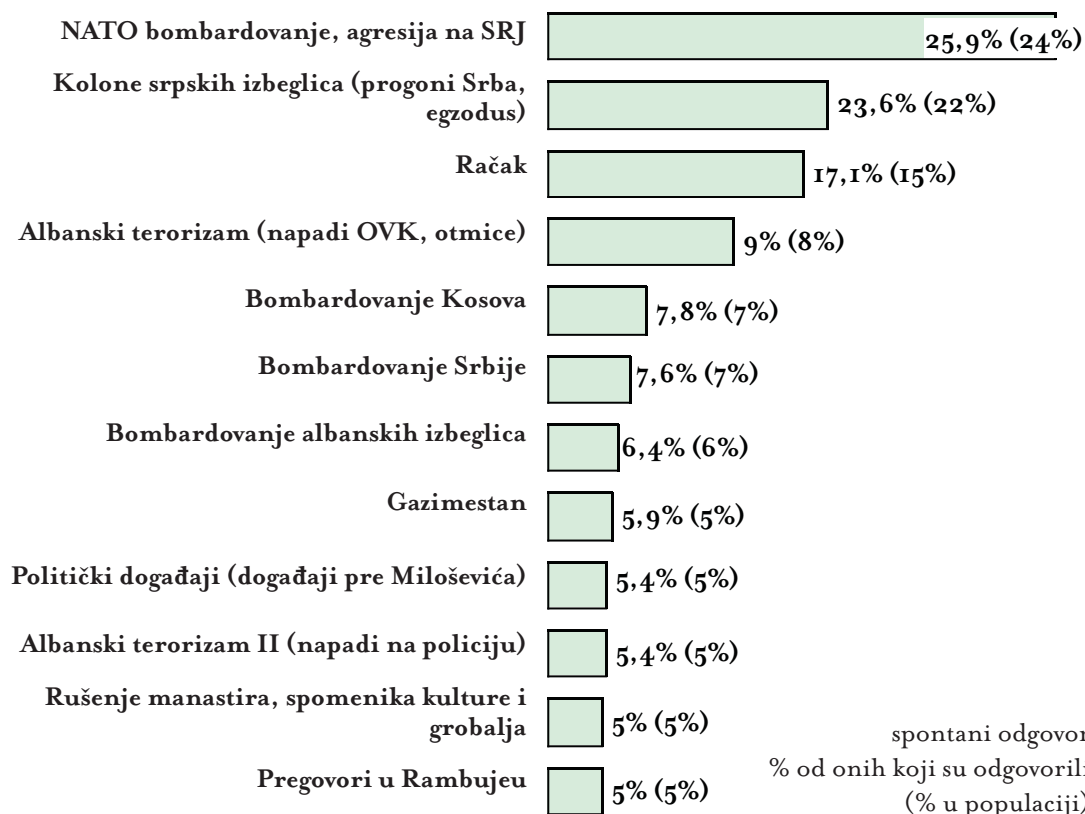
Mnogi nisu u stanju da navedu tri događaja vezana za sukobe i ratove. Tek svaki treći građanin ili nešto više od toga navodi ponuđeni maksimum od tri događaja, a najbolja je obaveštenost o ratu u BiH.

Kosovo i Metohija

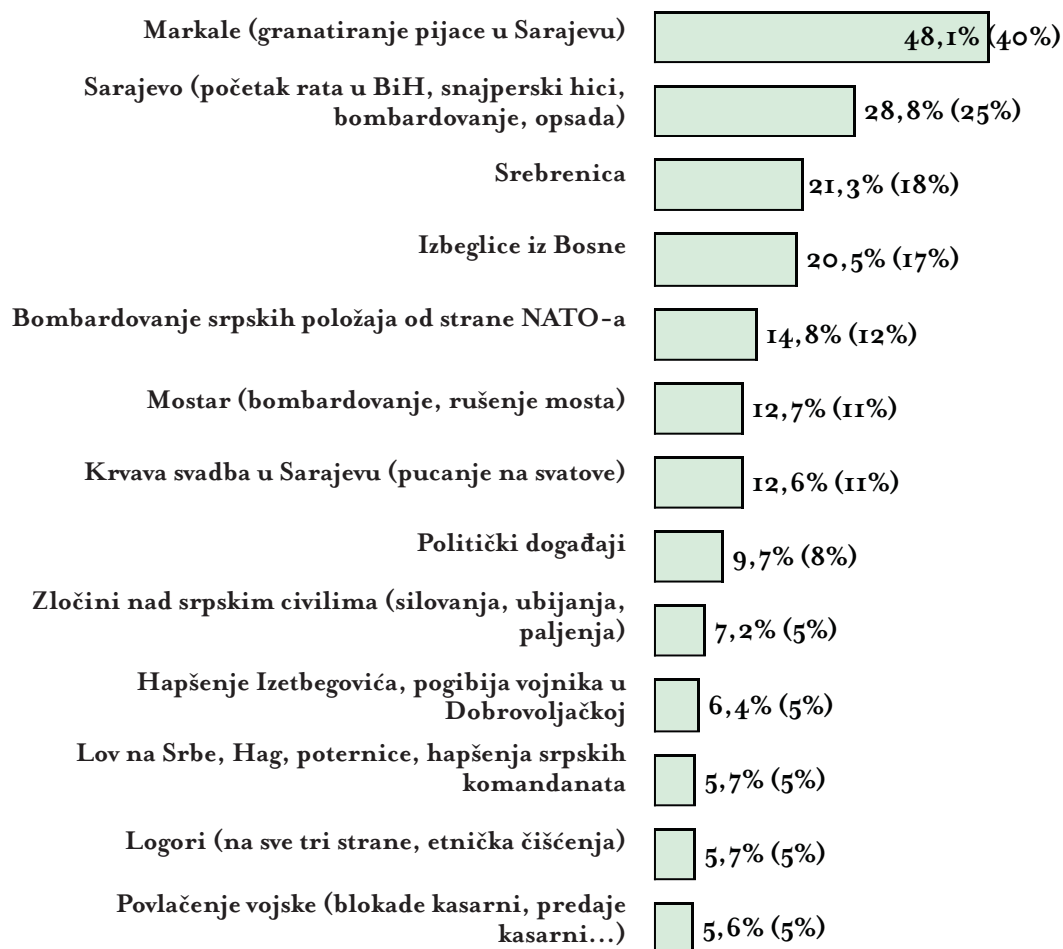

Koja tri događaja vam prvo padnu na pamet kada pomislite na sukobe i ratove na Kosovu i Metohiji ?

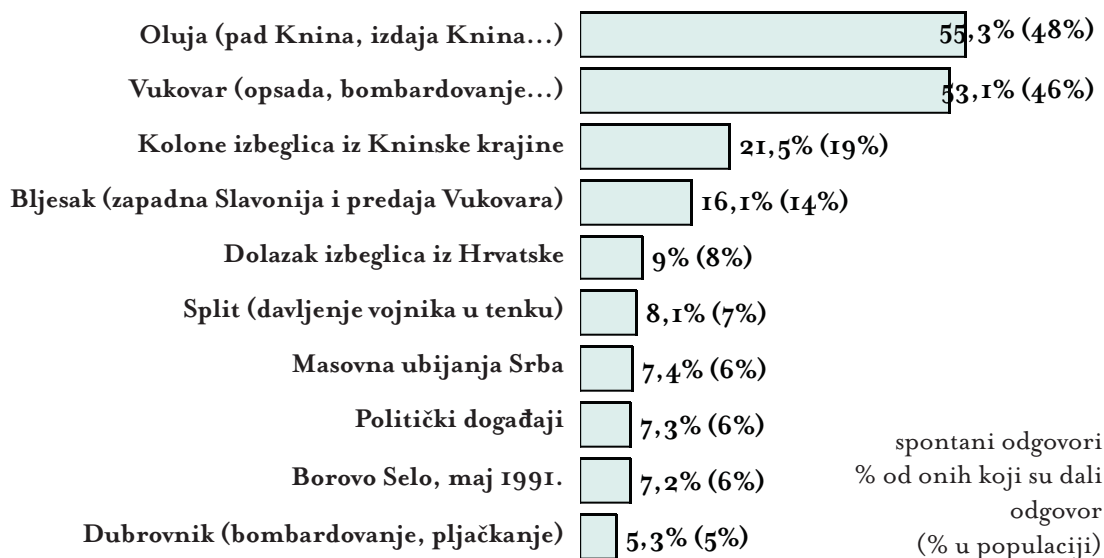

Koja tri događaja vam prvo padnu na pamet kada pomislite na sukobe i rat u Bosni i Hercegovini ?

spontani odgovori
% od onih koji su dali odgovor
(% u populaciji)

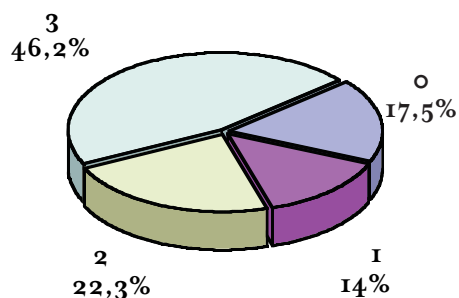
Koja vam tri događaja prvo padnu na pamet kada pomislite na sukobe i rat u Hrvatskoj?

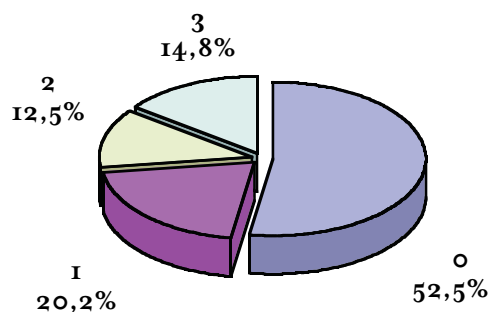
18

Broj navedenih ratnih zločina:

počinjenih nad Srbima
u poslednjih 10 godina

koje su počinili Srbi
u poslednjih 10 godina

Daleko veći procenat populacije bio je u stanju da navede događaje koji se vezuju za zločine počinjene nad Srbima nego događaje koji se vezuju za zločine koje su počinili Srbi.

Više od polovine građana nije u stanju da navede nijedan zločin koji su počinili Srbi:

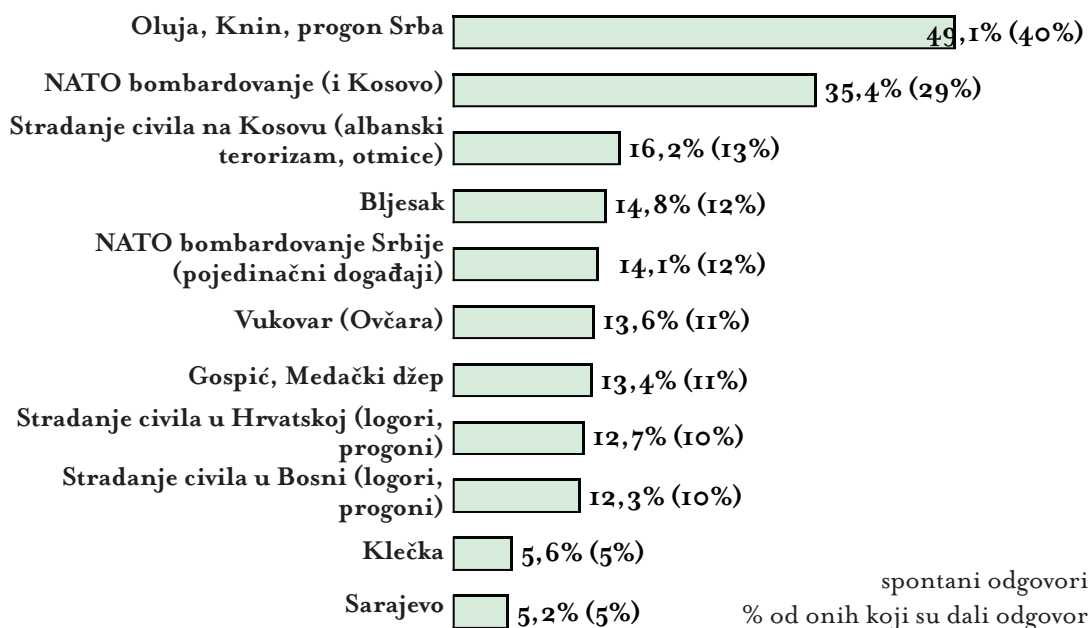
- 46,3% populacije navelo je po 3 zločina počinjenih nad Srbima, a samo 14,8% populacije bilo je u stanju da navede 3 zločina koje su počinili Srbi;
- 17,5% populacije nije navelo ni jedan zločin počinjen nad Srbima, 52,5% populacije nije navelo nijedan zločin koji su počinili Srbi.

Najmlađa starosna grupa navodi manji broj zločina počinjenih nad Srbima u odnosu na starije generacije, ali nešto veći broj zločina koje su počinili Srbi:

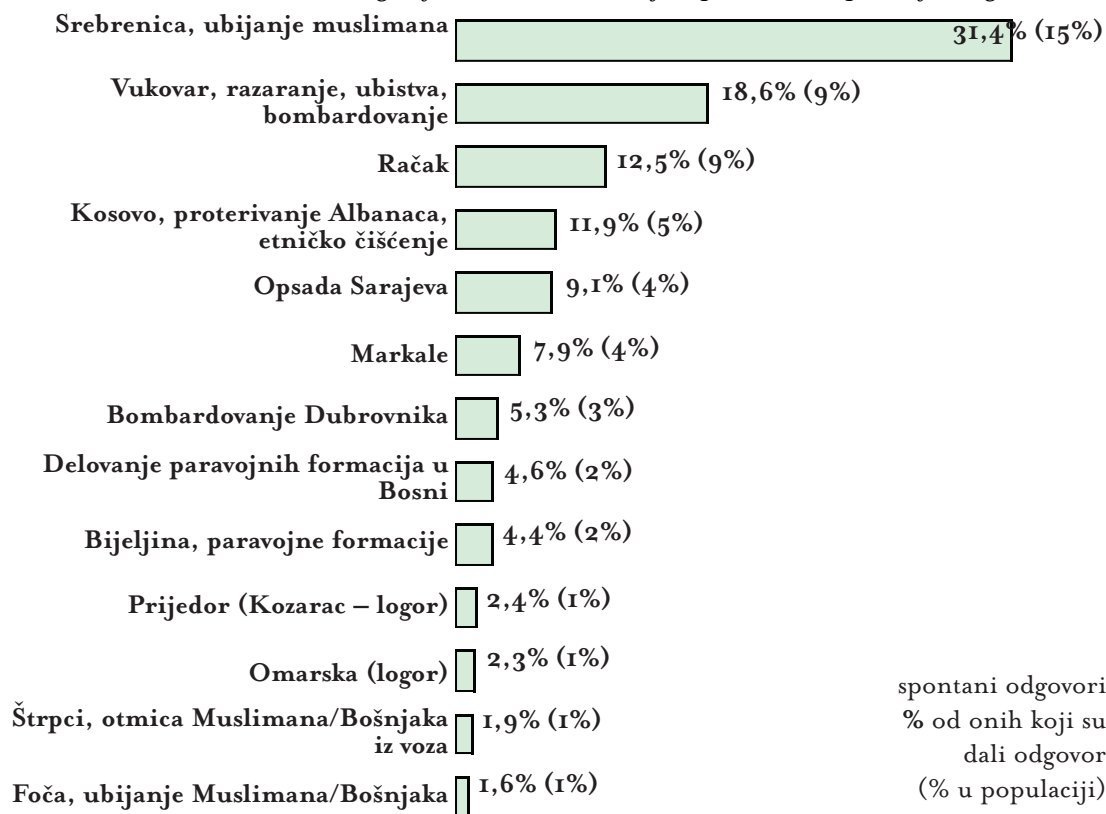
- Najveći broj zločina počinjenih nad Srbima, kao i onih koje su počinili Srbi navode stanovnici Vojvodine, najmanji stanovnici centralne Srbije. Najčešće navođeni događaji vezani za ratove na Kosovu i Metohiji su NATO intervencija (46,8%), kolone srpskih izbeglica (25,9%), Račak (23,6%);
- Najčešće navođeni događaji vezani za ratove u BiH su Markale (48,1%), događaji vezani za sam početak rata u Sarajevu (28,8%) i Srebrenica (21,3%);
- Najčešće navođeni događaji vezani za ratove u Hrvatskoj su Oluja (55,3%), događaji vezani za opsadu Vukovara (53,1%) i kolone izbeglica iz Kninske krajine (21,5%).

Da li znate, možete da navedete tri događaja – ratna zločina – počinjena nad Srbima u poslednjih 10 godina?

19

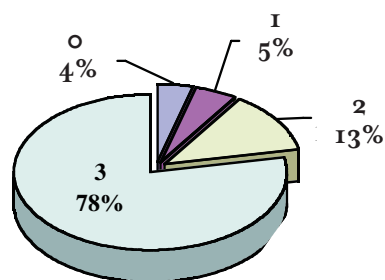
Da li znate, možete da navedete tri događaja – ratna zločina – koje su počinili Srbi u poslednjih 10 godina?

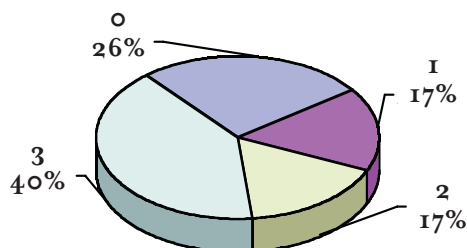
20

Najveći krivci za ratove (u poslednjoj deceniji xx veka) i najveći branitelji srpstva

Broj navedenih krivaca

Broj navedenih ljudi za koje se smatra da su najviše uradili za odbranu srpstva

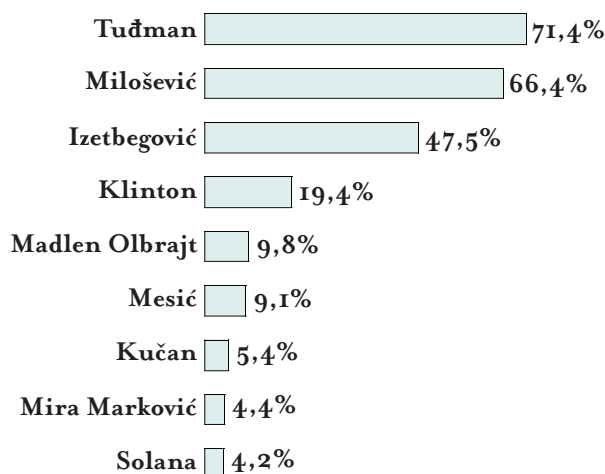

Lakše se navode krivci nego branitelji interesa Srba

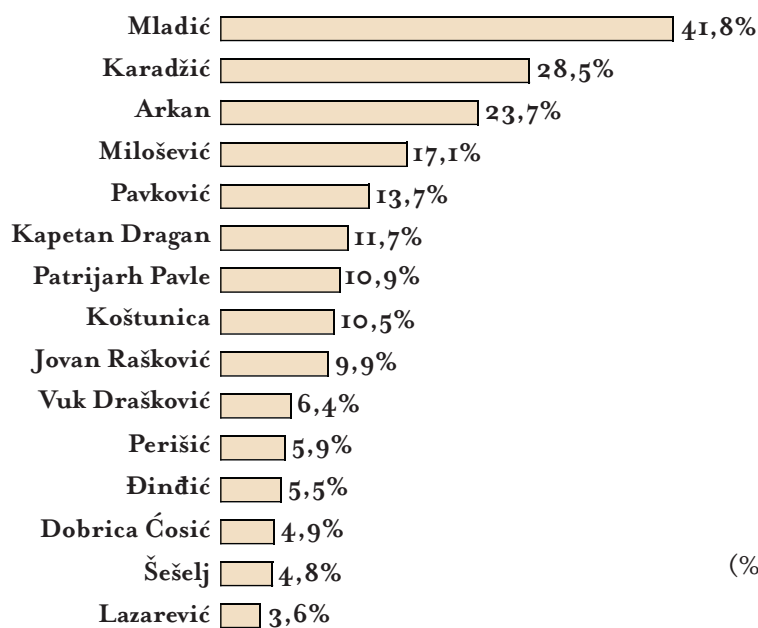
Imena najvećih krivaca za ratove – spontano

Iako se krivica uglavnom pripisuje svetu, poimence se kao najveći krivci navode lideri delova bivše SFRJ.

Spontani odgovori (% od onih koji su dali odgovor – 4.3% nije navelo nikoga)

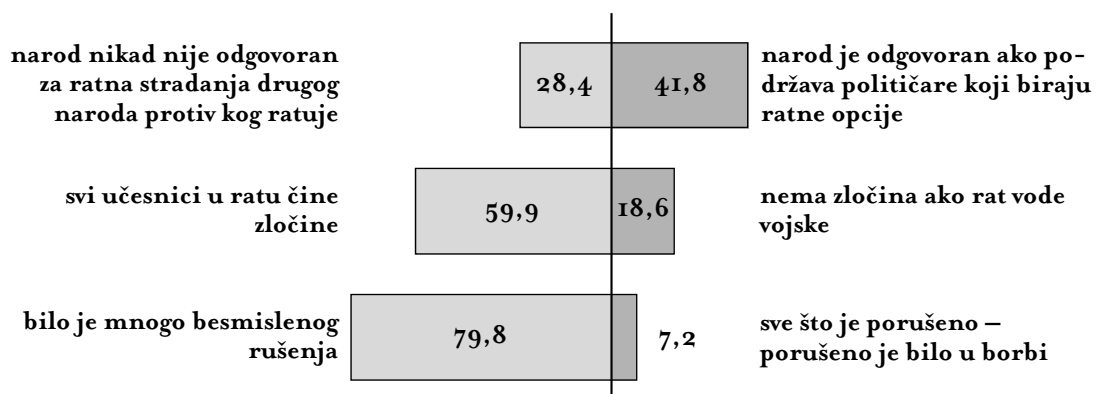

21 Imena ljudi za koje se smatra da su najviše uradili za odbranu srpstva u ratovima u poslednjoj deceniji dvadesetog veka – spontano

Spontani odgovori
(% od onih koji su dali odgovor
– 26% nije navelo nikoga)

Rat i zločin – opšti stav

- U proseku, veći procenat populacije čuo je za događaje vezane za stradanje Srba nego za događaje za koje se smatra da su zločini koje su počinili Srbi.
- U proseku, veći procenat populacije veruje da su događaji vezani za stradanja Srba istiniti nego što veruje u istinitost događaja za koje se smatra da su zločini koje su počinili Srbi.

22

Šta se zna i u šta se veruje – da li ste čuli za sledeće događaje?

	čuo	veruje
U Sarajevu je mnogo civila poginulo od snajperskih hitaca	91,5%	54,7% (50%)
U Sarajevu je na Markale bačena granata sa srpskih položaja	80,7%	11,2 (9%)
Na Kosmetu su ubijeni civili Albanci u selu Račak	80,7%	22,8% (18%)
U Srebrenici je ubijen veliki broj civila Muslimana/Bošnjaka	78,6%	60,8% (48%)
Albanci nisu bili ravnopravni u Srbiji	76,8%	28,3% (22%)
Sarajevo je bilo preko hiljadu dana pod opsadom (bez uslova za život)	70,4%	75,5% (53%)
Srbi su držali veliki broj zatočenika u logorima po BiH	67,4%	53,2% (36%)
Paravojske i oficiri JNA ubijaju civile u Vukovaru	64,9%	79,2% (51%)
Puno onih koji su bili u srpskim logorima je ubijeno	61,5%	45,6% (28%)
Džamije su srušene u mestima koje je 92-95. kontrolisala vojska RS	58,2%	70,8% (41%)
Kada je počelo NATO bombardovanje Albancima su oduzimana dokumenta i proterivani su	57,2%	58,2% (33%)

Reč no. 62/8, jun 2001.

	čuo	veruje
Na Kosmetu su i pre bombardovanja ubijani i proterivani Albanci	57,1%	54,0% (31%)
U okolini Dubrovnika vojnici JNA su palili i pljačkali kuće	55,2%	50,7% (28%)
U Bjeljini su paravojne formacije iz Srbije ubijale civile 1992. godine	53,2%	56,8% (30%)
Mostar je bombardovala JNA	43,3%	31,6% (14%)
Milošević i njegov režim pretili su Zapadu da će ubijati Albance	24,7%	43,4% (11%)

U događaje za koje se kaže da su zločini koje su počinili Srbi veruje manji broj ljudi nego u istinitost događaja koji se vezuju za stradanje Srba.

(u zagradi su dati procenti koji se odnose na čitavu populaciju)

Šta se zna i u šta se veruje – da li ste čuli za sledeće događaje?

23

	čuo	veruje
Hrvati su ubili mnogo civila u vreme operacija "Oluja" i "Bljesak"	92,8%	97,0% (90%)
Muslimani su u logorima po BiH držali zatočene Srbe	91,5%	96,1% (88%)
Srbi iz Kninske krajine i Pakraca morali su da se brane od "Šahovnice"	86,9%	92,0% (80%)
Albanci su svojim ponašanjem izazivali represiju režima	84,1%	84,2% (70%)
NATO je intervenisao samo zato što smo se suprotstavili NOVOM SVETSKOM PORETKU	80,3%	66,5% (53%)
Pravoslavne crkve su srušene u mestima pod kontrolom HVO	79,9%	95,8% (77%)
Pravoslavne crkve su srušene u mestima koje nije kontrolisala vojska RS	76,4%	94,5% (72%)
NATO je intervenisao samo da bi se obogatila vojna industrija SAD	75,1%	76,4% (57%)
Tuđman i Milošević se dogovaraju o podeli Bosne	73,7%	79,2% (58%)
Mostar je bombardovala HVO	69,5%	91,9% (63%)
Vojska se povlači iz Hrvatske i ostavlja oružje Srbima	59,2%	82,8% (49%)
Srbi i Hrvati saraduju kada ratuju protiv Muslimana/Bošnjaka	49,0%	68,1% (33%)

U istinitost događaja vezanih za stradanje Srba veruje većina ljudi koja je za te događaje čula.
(u zagradi su dati procenti koji se odnose na čitavu populaciju)

Da li znamo datume početka ratnih sukoba i/ili broj poginulih, nestalih, izbeglih...

Kada je počeo rat u Sloveniji

godina mesec	1989	1990	1991	1992	1993
I		,6%	,2%		
2		,4%	1,0%		
3		1,3%	6,9%	,2%	
4		1,9%	7,1%	,6%	,2%
5		3,5%	11,9%	,2%	
6		7,1%	36,0%	,2%	
7		1,7%	10,2%	,2%	
8		1,3%	1,9%	,2%	
9		1,9%	1,3%		
10	,2%	,4%	,6%		
11			,6%		
12		,2%			
Total	,2%	20,2%	77,7%	1,7%	,2%

24

Kada je počeo rat u BiH ?

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1998
I	,3%		,9%	,3%			
2			1,2%				
3		,6%	7,5%	2%			
4			53,2%	3,5%	,3%	,3%	,3%
5		,3%	14,5%	,6%			
6		1,4%	3,2%			,3%	
7			,9%	,6%			
8		,3%	,3%	,3%			
9		,3%	2,6%	1,2%			
10		,3%	2,3%				
11			,6%				
Total	,3%	3,2%	87%	8,4%	,3%	,6%	,3%

Reč no. 62/8, jun 2001.

Kada je počeo rat u Hrvatskoj?

godina mesec	1990	1991	1992	1993
I	,2%	,7%	,5%	
2		,2%	,7%	
3		4,9%	2,5%	,2%
4	2,2%	9,1%	2,0%	
5	1,0%	16,7%	4,4%	
6	,7%	8,6%	2,0%	,2%
7		3,9%	,5%	
8	,7%	14,0%	1,5%	
9		12,3%	1,2%	
10	,5%	3,2%	,2%	
11		2,2%	,7%	
12		1,7%	,2%	
Total	5,4%	77,6%	16,5%	,5%

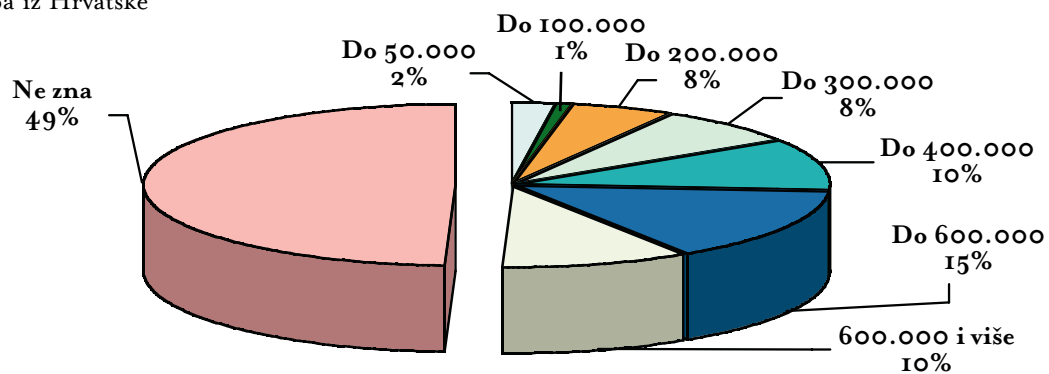
25

Kada je počeo rat na Kosmetu

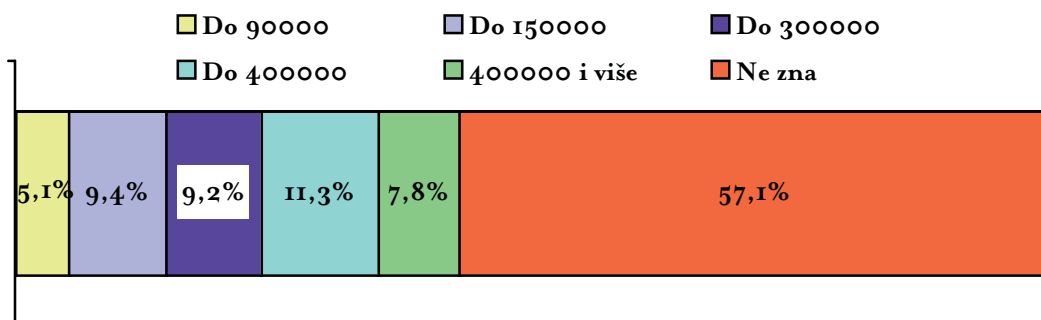
godina mesec	pre 1994	1996	1997	1998	1999
I				,8%	,2%
2				2,2%	,4%
3	,6%		,8%	10,8%	61,9%
4		,2%	,2%	1,2%	,8%
5				,8%	,2%
6				3,9%	,8%
7				1%	,2%
8				1,8%	,2%
9		,2%	,2%	2,4%	,2%
10	,2%			5,3%	
11			,6%	1,2%	,4%
12		,2%		,2%	
Total	,8%	,6%	1,8%	31,6%	65,3%

Koliki je broj izbeglih

Srba iz Hrvatske

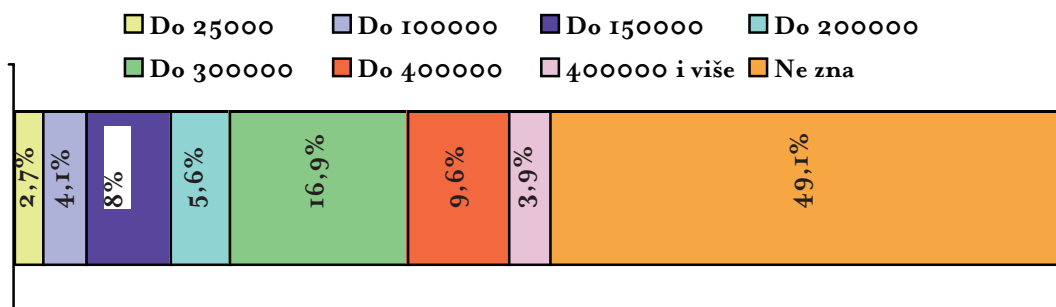

Srba iz BiH

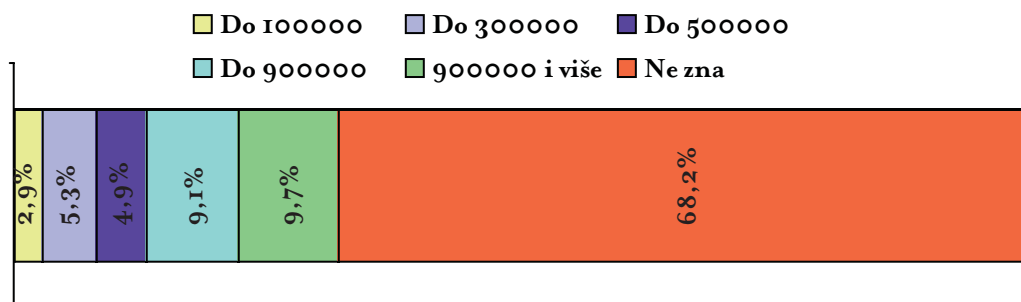
26

Srba sa Kosova posle bombardovanja

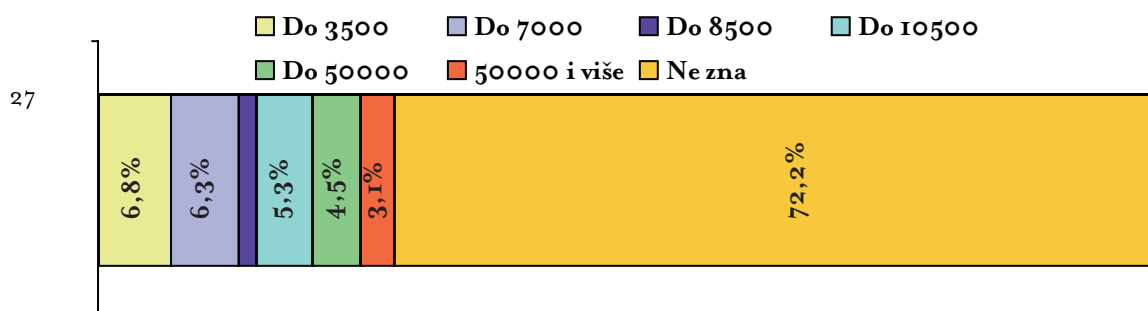

Koliki je broj

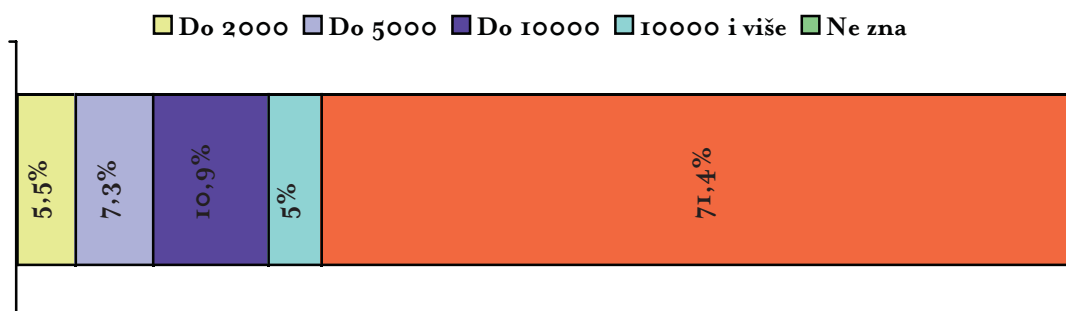
Ukupno pomerenih iz svojih kuća u BiH

Ukupno poginulih u Sarajevu

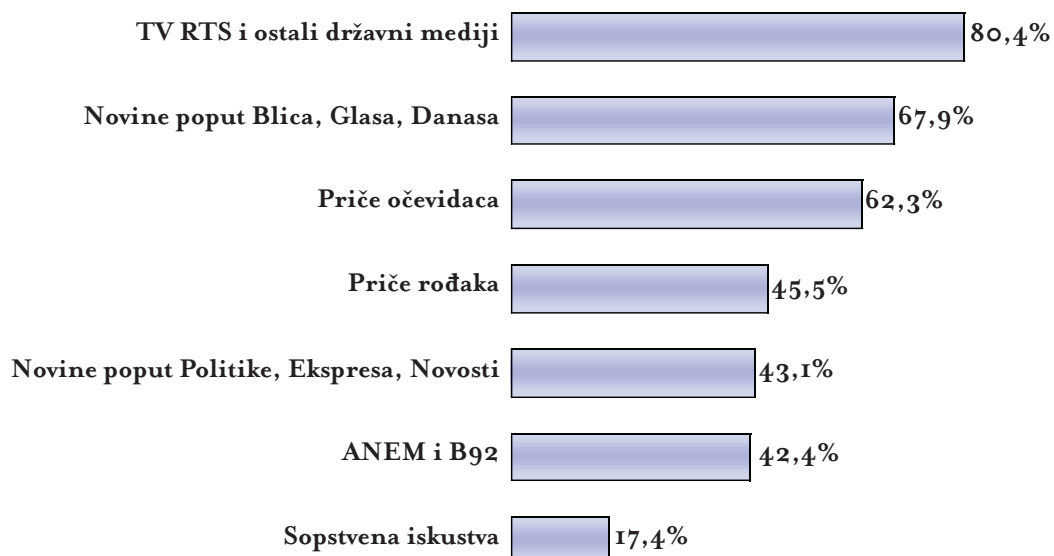
Ukupno nestalih u Srebrenici

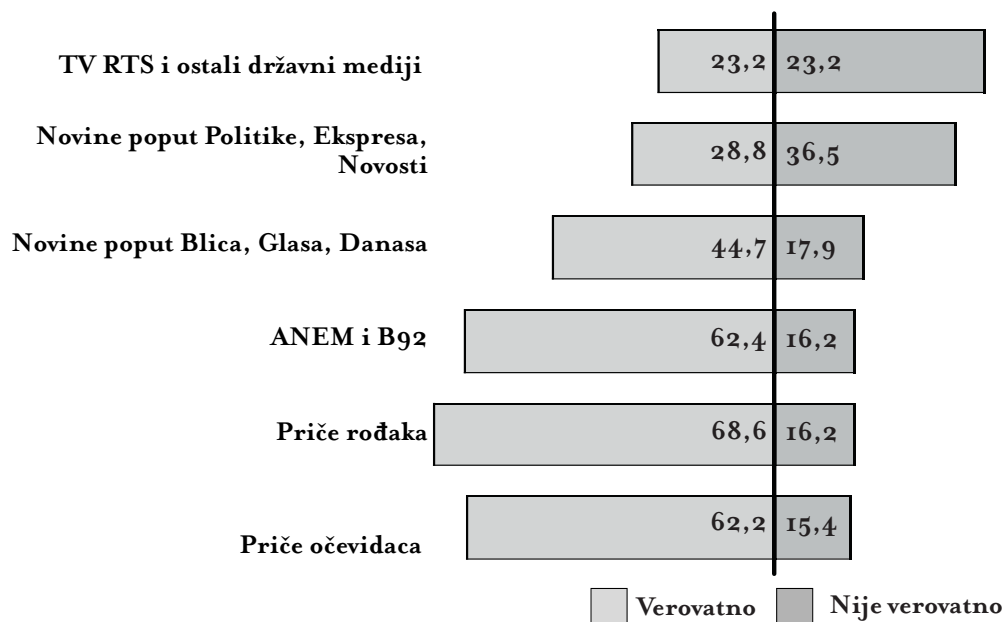
Informisanje u toku ratova i sukoba

- Većina populacije nije obavještena da postoje specijalizovani TV i radio programi koji se bave rasvetljavanjem istine (67,2%).
- Većina populacije smatra da radio i TV stanice treba da počnu da se bave tim temama (71,65%).
- Ljudi su mnogo više zainteresovani da saznaju više o političkim događajima, pre svega pregovorima koje je u ime Srbije vodio Milošević (62,8%), nego o ratovima u Hrvatskoj (43%) i BiH (42%), a najmanje su zainteresovani za okolnosti u kojima su živeli Albanci (26,1%).

Informisanje – odakle su se informisali u toku ratova

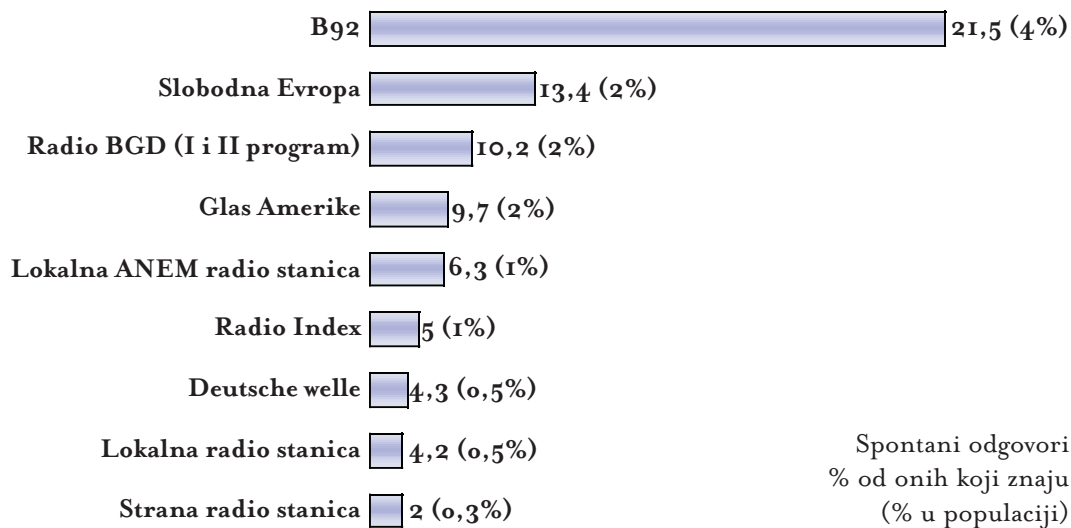

Koliko su poverenja imali u izvore informisanja

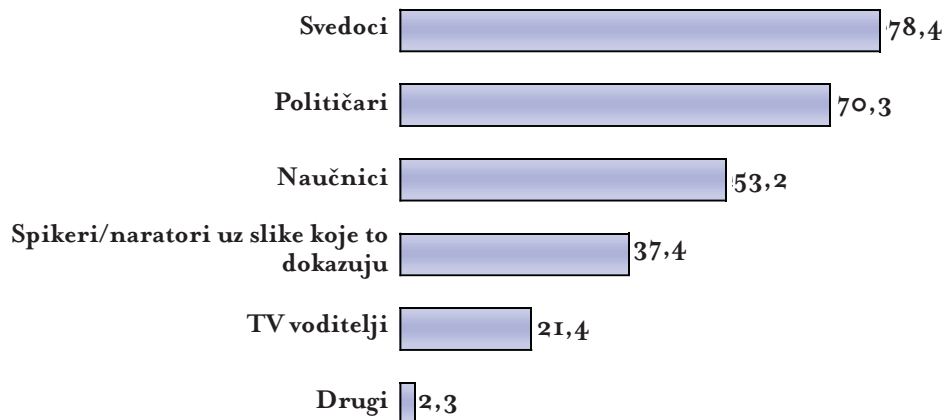

29

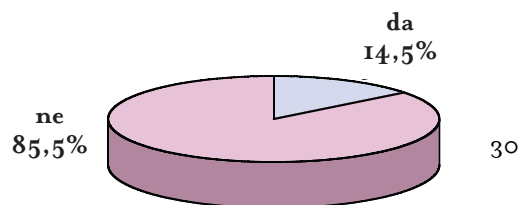
Koje radio stanice se bave temama rasvetljavanja događaja iz bliske prošlosti ?

Ako bi trebalo da se saopšte i istine neprijatne za nas, ko bi trebalo da ih iznese?

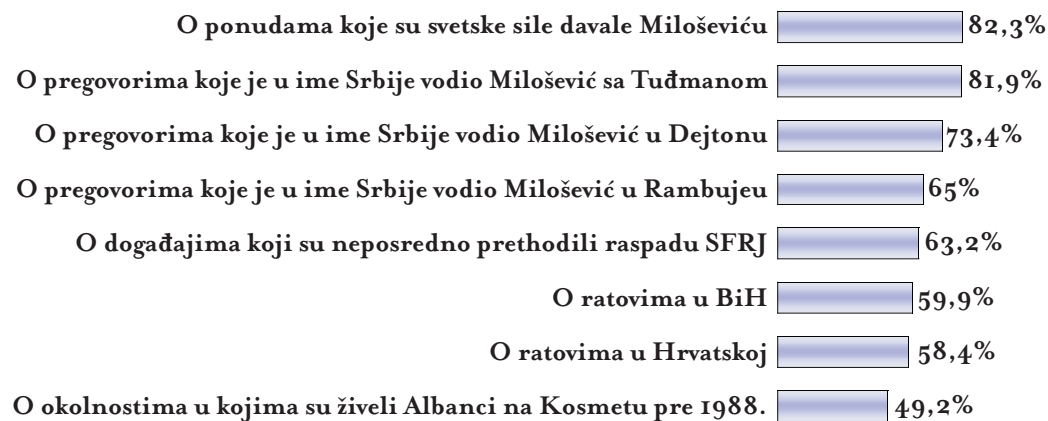

Da li vam se dogodilo da je neka, za vas nova činjenica koju ste saznali iz bilo kog izvora o bilo kom događaju vezanom za konflikte/ratove u Hrvatskoj, BiH, na Kosovu uticala na vas tako da promenite svoje mišljenje/svoj stav o ulozi (odgovornosti) zaraćenih strana?

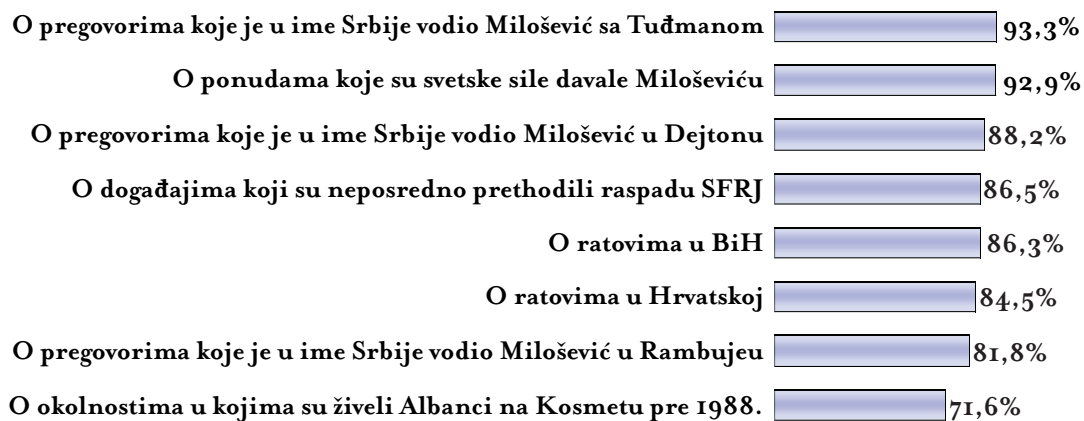
Koliko je prosečnim građanima, po njihovoj proceni, rečena istina?

Do 30%

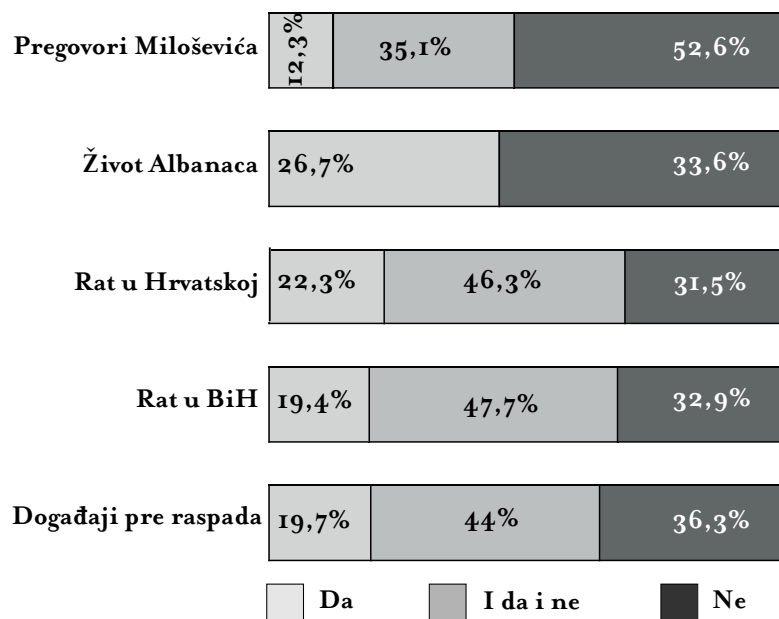
Koliko je prosečnim građanima, po njihovoj proceni, rečena istina?

Do 50%

Da li bi za sebe rekli da su dobro obavešteni – onoliko dobro koliko je to bilo moguće?

31

4. UMEMSTO ZAKLJUČKA

Tranzicija svesti

Pre nešto više od godinu dana na političkoj sceni Srbije Milošević je bio neprikosnoven sa svojim voljnim i nevoljnim trabantima, iscepkanom demokratskom opozicijom i velikim brojem neopredeljenih koji su ga polako napuštali, ali koji su verovali u mnoge poruke njegovih medija o onima kojima bi trebalo da konačno poklone svoje poverenje. Onda je došao septembar 2000. i prvi poraz Miloševića. Za manje od tri naredna meseca, demokratska opcija je dobila dvostruko više simpatizera, a uz Miloševića i nekoliko njemu bliskih partija ostaje tek mali broj glasača. Ova tranzicija svesti ima svoju malu matematiku u pozadini: vernika socijalista i radikala, koji su to bili i pre godinu dana i sada, ima manje od dvadeset posto; nešto je više onih kojima su demokratija i demokratske stranke bile bliske i pre godinu dana kao i sada – a većina je onih koji su krenuli da menjaju svoje stavove baš u tom periodu.

Dosledni sebi dosledni su i u svojim stavovima o ključnim događajima naše nedavne istorije. Radikali, sada malobrojni, dive se onima koje većina sveta optužuje za ratne zločine i vide svu krivicu na suprotnoj strani, a pre svega u zaverama sveta protiv Srba, u kojima prednjače Amerikanci. Miloševićeva krivica svodi se na krivicu za izgubljene ratove i to je praktično jedino oko čega nema saglasnosti između njih i socijalista. Dosledne demokrate imaju jasan stav o greškama srpske strane, učinjenim zločinima i nužnosti da se sa time nacija suoči. Nasuprot te dve grupe je velika većina koja je, sre-

ćom po DOS, menjala svoje glasačko raspoloženje. No, činjenica da su za DOS, kod ove grupe zasigurno znači samo to da su protiv Miloševića i da su za Koštunicu, dok je sve ostalo šaroliko i nedosledno. Kod njih ima mnoštvo nedoumica o tome šta se sve dešavalo i šta je istina o ratovima koji su se šetali kroz bivšu Jugoslaviju, mnogo konfuzije oko uloge srpske strane u svim tim događanjima, ali i jasno svaljivanje više krivice na međunarodnu zajednicu i separatizam bivših republika nego na Miloševića, kao i dalje držanje na pijedestalu branitelja srpstva poput Kardžića, Mladića ili Arkana. Da stvari u glavama baš i nisu kako treba složene vidi se i po tome što se mnogo lakše navode krivci nego branitelji, a da je mnogo veći procenat onih za koje je Milošević krivac, nego ukupan broj onih za koje je neko od pomenute trojice heroja, kao i da ima mladih koji i te kako dobro vagaju krivicu srpske strane naspram ostalih strana, ali ipak navode Arkana kao svog heroja.

Miloševićeva krivica

Miloševićev negativan rejting je gotovo jednako neverovatno uverljiv kao pozitivan rejting novog predsednika Jugoslavije. O Koštunici gotovo svi misle dobro, a o Miloševiću skoro svi loše, tako da kada se te cifre uporede sa stranačkom opredeljenošću ispada da o Miloševiću jedva da svi socijalisti misle dobro, a da protiv Koštunice nisu čak ni svi radikali.

Spontani odgovor o tome ko je krivac za ratove ili za raspad Jugoslavije, pa čak i za NATO bombardovanje najčešće je – Milošević. Ni u jednoj kombinaciji ne postoji nešto ili neko ko

će ljudima pre pasti na pamet kao krivac od njega. Ni Tuđman, ni NATO, ni Mira Marković nisu mu takmaci. Tek sabrani odgovori NATO, SAD i Novi svetski poredak nadmašuju broj onih koji ističu njegovu krivicu za NATO bombardovanje, ili zbir navođenja Tuđmana i Izetbegovića kada je reč o započinjanju rata u bivšoj Jugoslaviji. Zanimljivo je da je velika većina ljudi u stanju da navede tri krivca za nesreće koje su iza nas, a da tek svaki drugi može da se seti trojice onih koje bi proglasio braniteljima srpstva.

No, vrednosti koje je promovisao Milošević, iako očigledno nemaju šansu da se presele u večnost, ipak su nadživele mit o njemu. Narod koji se hvalio svojom otvorenošću i gostoprimljivošću postao je izrazito nepoverljiv, tako da više od polovine populacije nema poverenja ni u druge ljude ni u druge nacije – ne misleći mnogo ni koji su ljudi ni koje su nacije u pitanju. Troje od petoro sugrađana misli da se u odnosu sa ljudima mora biti krajnje oprezan, a više nego svaki drugi ima generalni stav da se sa drugim nacijama mora biti na distanci.

Nepoverenje prema drugima je toliko da tek nešto manje od polovine populacije Srba iz Srbije smatra da poverenje u narode sa kojima smo ratovali više nikada ne treba da bude uspostavljeno. Naravno, ideja da se ograđujemo od suseda sa kojima smo imali skoro milion dece rođene u mešovitim brakovima i sa kojima govorimo istu podvarijantu istog jezika ako smo rođeni u istom kraju, ali i sa kojima smo se gledali preko nišana tokom devedesetih, mnogo je izraženija kod starijih nego kod mlađih, kod

neobrazovanih nego kod obrazovanih, kod onih koji ne žive u gradovima.

Većina građana Srbije smatra da su ugroženi teritorija Srbije (76,6%), misleći pre svega na Kosmet, ekonomska nezavisnost (64,6%) i bezbednost građana (53,5%). Približavanje Evropi je za većinu građana najbolji način da se zaštite sopstveni interesi, ali dobar deo starije i manje obrazovane populacije radije bi da vidi snažnu srpsku vojsku. Kako je Srbija i stara i relativno neobrazovana, onda se i seta za Rusijom kao vojnim zaštitnikom, čiji su simpatizeri mahom stariji i manje obrazovani, relativno često ispoljava, iako bi mlađi radije saradivali sa NATO-om da bi se zaštitili interese Srbije.

Neznanje i zablude

Količina nesreće proizvedena u periodu koji se poklapa sa razdobljem neomeđene vlasti Miloševića tolika je da s pravom izaziva svetsku pažnju. Međutim, spremnost da se drugima pripise karakterna iskonska zloća izostaje kada je reč o sopstvenom narodu. Naprotiv, u ono što se kao zlodelo pripisuje srpskom narodu radije se ne veruje, ako već ne može da se prečuje, a o posledicama svih tih zala radije se ne zna ili se tek ponešto površno zna.

Ratovi obično imaju svoje početke. Naši ratovi su, da tako kažemo, bili valjajući, tako da se teško postiže konsenzus u vezi sa njihovim počecima. Međutim, broj najneverovatnijih datuma i događaja za koje se vezuju počeci ratova je izuzetno velik i naprosto iznenađuje činjenica da je svaki drugi sugrađanin locirao početke ratova daleko od datuma o kojima bi se i moglo polemisati.

Još je gore kada se procenjaju posledice – zapanjujuće je velik broj odgovora “ne znam” na pitanja o ukupnom broju poginulih, izbeglih u Srbiju iz Hrvatske, pomerenih iz svojih kuća u BiH, stradalih u Sarjevu; a od onih tridesetak posto koji misle da znaju, tek manji deo daje odgovore koji bar redom veličine odgovaraju mogućoj istini. Iz Hrvatske je u Srbiju, po mnogima koji su rekli da zanju, izbeglo više ljudi nego što je bilo zajedno Srba i Jugoslovena u Hrvatskoj, a iz svojih kuća u BiH pomereni su znatno manje ljudi nego što je po opštem mišljenju izbeglo u Srbiju.

Najgore je kada se dotaknu najteže teme – zločini. O zločinima za koje se smatra da su počinjeni nad Srbima zna se mnogo i u takve informacije se veruje – stradanje Srba u Oluji i Bljesku, držanje zatočenih Srba u BiH, rušenje pravoslavnih bogomolja... Nasuptrot tome su zločini koji se pripisuju Srbima. Za neke postoje visok stepen poznatosti – snajperisti u Sarjevu, Markale, Srebrenica, proterivanje i oduzimanje dokumenata Albancima – ali je veoma malo poverenje u istinitost tih informacija ili optužbi.

Pored toga, najveći deo populacije slaže se sa tvrdnjama koje upućuju na odgovornost drugih: da su Albanci na Kosmetu isprovocirali sukob sa Srbima (80,7%), da je međunarodna zajednica bila ta koja je razbukala sukob na Kosmetu (69,5%), da su Srbi u hrvatskoj dolaskom Tuđmana na vlast dovedeni u životnu opasnost (62,9%), i da su Srbi u BiH (pre početka rata 1992) bili tolerantniji od ostalih naroda i da su zato stradali (41,9%).

34

Rezultati istraživanja koje je SMMRI uradio u drugoj polovini aprila 2001. godine za B92, predstavljeni na konferenciji *U potrazi za istinom i odgovornošću – ka demokratskoj budućnosti* (Beograd, 18-20. maj, 2001).